

**ULUSLARARASI
GENÇLİK VE AHLÂK
SEMPOZYUMU**

BİLDİRİLER

6-7-8 EKİM 2016

CİLT-1

İSLAMİ CAMİADA GENÇLİĞİN AHLAK TELAKKİSİNDE POSTMODERN DÜŞÜNCENİN ETKİSİ

İbrahim Hakkı İNAL¹

Özet

Ülkemizde zihniyet dünyasında etkisini 90'lerden sonra ciddi derecede hissettirmeye başlayan postmodern düşünce ve tutumlar, bir yönüyle Batılı hegemonyanın sorgulanmasına, Dünyanın *Eurocentric* bir bakış açısına mahkum olmak zorunda kalmadığı gerçeğinin görülmesine, çoğulculuğun savunulmasına ve Batı dışı toplumların *apolejetik* tavrılardan kurtulup özgüvene kavuşmasına imkan tanımıştır. Ancak, diğer taraftan, postmodernistlerin hiçbir sâbiteyi kabul etmemeleri, “*anything goes*” anlayışını şiar edinmeleri; anlamın sabit olmadığına, kişiler sayısınca hakikat olduğuna (*perspectivism*) vurgu yapmaları, bize hakikat olarak empoze edilen şeylerin aslında ideolojik ve toplumsal süreçlerde oluşmuş kurgular olduğuna inanmaları, dini ve benzeri otorite kavramını kabul etmemeleri ve savundukları benzer görüşler, tıpkı diğer din mensubu gençlerde olduğu gibi, Müslüman gençlik üzerinde de olumsuz tesirler icra etmiş ve neticede bu gençler arasında melez bilinçlerin, parçalanmış benliklerin, bazen nihilizme varan pesimist ruh halinin ve ideal/gaye yokluğunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Post-modern dalganın etkisi sadece zihniyet dünyasında sabiteleri erozyona uğratmakla ve değerler hiyerarşisini alt üst etmekle kalmadığı, bu anlayışın ayrıca bireysel ve toplumsal davranışlara ve ahlaki değerlere de olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. Batıda *Post-modern Teoloji* adıyla müstakil bilim dalları bulunmasına rağmen ülkemizde gençlik ve ahlak konusunun içinde yaşadığımız “postmodern durum” hiç hesaba katılmadan tartışılması bir talihsizliktir.

Tebliğde konunun ihmal edilmiş bu teorik arka planı ele alınacaktır.

Abstract

Postmodern ideas became widespread in 90's in our country. The criticism of Western hegemony, the denial of Eurocentric worldview, championing the pluralism, gaining self-respect and recovering from apology or inferiority complex are some of the positive aspects of postmodernity. However, incredulity toward meta-narratives, the attitude of “anything goes”, the belief in “flow of meaning”, perspectivism, defending the idea that truth is social and ideological construction, revolt against religious and nonreligious authorities and similiar ideas had negative effects on muslim youth, as it is the case with the followers of other faiths. Youth, in general, in this era, have hybrid identities, fragmented self, pessimist or nihilist psychology. These effects are seen not only in individual/spiritual level but also are evident in social life. In the Western Universities, the effect of the postmodern mentality is discussed from various perspectives; there is also a seperate discipline called

¹ Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Postmodern Theology as a branch of theology. Unfortunately especially both in our country and in the muslim World in general, the discussion about the problem of youth and morality are being discussed in isolation from the theoretical basis of the problem, which this "postmodern condition" we live in. In this paper, this significant but neglected aspect of the problem is analyzed.

Giriş

Postmodernitenin tarihsel süreçte içinde yaşadığımız postmodern süreci mi ifade ettiği yoksa ideolojik olarak modernite karşıtı olmak anlamında bir tavra mı işarete ettiği ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. Kelimenin ilk defa ne zaman ve hangi alanlarda kullanıldığı konusunda farklı görüşler olmakla birlikte, içinde bulunduğumuz dönemin postmodern bir dönem olduğunu müstakil bir eserde ortaya koyan kişi Jean-François Lyotard'dır.² Habermas ve Frederick Jameson gibi bazı sosyal bilimcilerin modernitenin tamamlanmamış bir proje olduğu ya da aslında geç kapitalist dönemde yaşadığımız ve dolayısıyla postmodern olduğu iddia edilen yeni bir dönemden bahsetmenin söz konusu olmadığına dair fikirleri de bu tartışmanın başka bir boyutunu oluşturmaktadır.³

Her halükarda postmodern bir dönemde yaşadığımız kabulünden hareket ettiğimizde, batının Modern dönemden postmodern sürece geçişinde ne tür bir paradigma değişikliği yaşandığı ile ilgili tartışmalar karşımıza çıkmaktadır. Kabaca söylemek gerekirse premodern ya da kadim dönemde karşımızda Tanrı merkezli ve dinlerin hiyerarşik dini kurumlar gölgesinde yaşandığı bir dünya bulunmaktaydı. Her ne kadar farklı modernliklerden söz etmek mümkün olsa da ya da tarihsel süreçleri bu şekilde indirgemeci yaklaşımlarla kategorilere ayırmak ciddi mahzurlar taşısa da değişik saiklerle premodern dönemden modern döneme geçildiğinde ortaya çıkan dönemin belirleyici unsurlarının ana hatlarıyla şunlar olduğu görülmektedir: Tanrı merkezli (theocentric) bir dünyadan insan merkezli (*anthropocentric*) dünyaya geçiş, kurucu ilkeler ortaya koyabilme yetkisine sahip akıl, hiyerarşik ve kurumsal dini yapılara ve otoritelere meydan okuma, bilimin dini ve mitolojik inançlara gerek kalmadan hakikatleri ortaya koyabileceğine inanç, tıpkı biyolojik varlıklar

² Aslında Kanada'da Quebec eyaleti Milli Eğitim sistemi hakkında bir rapor olarak hazırlanan eser, 1978'de Fransızca yayınlanmış daha İngilizceye tercüme edilmiştir. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Manchester University Press, 1984.

³ Frederic Jameson, *Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism*, Verso, 1991.

gibi toplumların da ilkelden mükemmele doğru ilerleyeceğine inanç (Sosyal Darwinizm), ilerleme (progress) fikri, endüstri devriminin de getirdiği öz güvenle sosyal alanda kesin bilimsel verilerle anlaşılabilmesine inanç, efsanelerden ve dini hurafelerden arındırılmış tabiatın emanet değil insanın tahakkümünde olduğu algısı ve bütün bunların ortaya çıkardığı geleceğin hep parlak olduğu ve mutluluk getireceği beklentisi.⁴ Birey, aile ve toplumsal hayatta çok ciddi yansımaları olan bu yeni dünya algısının dini hayatta ve din algıları üzerinde tesiri olması kaçınılmaz bir durumdu.

Postmodern anlayış ve tavırların gençliğin ahlak telakkisinde ne tür sonuçlar doğurduğunu ele almadan önce modern zihniyetin özelde gençler, genel anlamda ise dindar gençlerin bakış açılarında ne tür yansımaları olduğundan bahsetmek gerekir. İlk dikkatimizi çeken hususlardan birisi, bireyselleşmenin (individualism) belirgin hale gelmesi ile birlikte hiyerarşik dini yapıların ve dini otoritelerin imtiyazlı konumlarını kaybetmesi meselesidir. Bu beraberinde, hakim pozitif bilim paradigmadan hareketle geleneğin küçümsenmesi, bilimsel olmadığı ve dolayısıyla hurafe olarak yaftalandığı için bir çok değer ve inanç esasının dışlanması ve reddedilmesi sonucunu doğurmuştur.

İslam özelinde konuşacak olursak, 19 yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılda, Kevakibi, Seyyid Ahmed Han ile başlayan ve Afgani, Abduh ve Reşit Rıza çizgisiyle belirginlik kazanan modernist ya da reformist diye yaftalanan anlayışlara mensup alim ya da entelektüeller, teorik düzeyde derinlikli modernizm tahlil ve eleştirilerine girişmemiş, Batılılaşmayı teknolojik ve endüstriyel alanda, görece, geri kalma ya da ileride olma ekseninde ele almışlardır. Böyle olunca da kaçınılmaz olarak savunmacı bir bilinçaltıyla hareket edilmiş, bazı araştırmacıların vurguladıkları gibi, daha önceki meydan okumalardan farklı olarak, ilk defa bu modern durum karşısında Müslümanlar, medeniyetlerinden ve hatta dinlerinden şüphe eder hale gelmişlerdir.

Batının yaşadığı serüvenin endüstriyle, teknolojiyle izah edilemeyecek karmaşık katmanları olduğunu vurgulayan Said Halim Paşa gibi istisnalar hariç tutulacak olursa, bu süreç insanlığın yürüyüşünde doğal bir şey olarak kabul edilmiştir. Bu sebeptendir ki bizde,

⁴ Modern öncesi ve sonrası ile ilgili kategorik ayrımların mahzuruna işaret ederek, her ne kadar McGrath, kadim dönemde modern dönemde olduğu kadar rasyonel unsurların bulunabileceğini ve aksine modern dönemde ise kadim dönemde rastlayabileceğimiz türden Mesmerism, falcılık gibi şeylerin varlığını sürdürmüş olduğunu söylese de modern dönemin ruhu denilebilecek şeyin bireyselleşmenin merkezde olması (individualism) ve akılcılığın belirleyici unsurlardan birisi olduğu konusunda ortak bir kanaat olduğunu söylemek mümkündür.

Alman Aydınlanmacıların bireyselliğin, rasyonalizmin, endüstrinin insani olanı kuraklaştırdığı yönünde eleştiriler duyulmamış, ışığın doğudan geldiğini hatırlatacak gur seslerle karşılaşmamıştır. Yine bu normal karşılama haleti ruhiyesi sebebiyledir ki bir yandan asırlardır bireye, aileye ve topluma ilham kaynağı olan ahlaki değerler bir çırpıda akla, bilime ya da çağın mantığına uymadığı için reddedilebilmiş; diğer yandan bu değerlere kaynaklık eden naslara başka bir açıdan yaklaşılmaya başlanmıştır. Temel kriterin modern değerler olarak kabul edildiği bu dönemde, bilimsel buluşları meşrulaştırma gayesiyle naslardan referans bulmaya çalışılması, ayetlerde geçen ve asırlardır mucize olduğuna inanılan şeylerin ya bilimsel verilere uymadığı gerekçesiyle reddedilmesi ya da çok zorlama tevillerle bağlamından koparılması, birçok dini ve ahlaki anlayış ya da davranışın indirgemeci/tarihselci bakış açılarıyla ele alınması sıklıkla karşılaştığımız hususlardan sadece bir kısmıdır.

Bu dönemde temel İslami kavramların nasıl da içinin boşaltılıp Batılı karşıtlarıyla eşitlendiği ve o bakış açısıyla bağlamından koparılıp tamamen yeni bir veçhete büründürüldüğü bazı araştırmacılar tarafından çarpıcı örnekleriyle ortaya konulmuştur.⁵ İslami camiada gerek gençler düzeyinde gerekse genel olarak, değerler ve ahlaki prensipler ile ilgili algılarda ilk travmanın bu süreçte yaşandığını söylemek mümkündür. Batıda bireye, aileye ve topluma bakış ile ilgili ortaya çıkan yaklaşımların

İslam dünyasında da bu dönemde derin tesirlerini müşahede etmek mümkündür. Tesirini doğrudan ya da dolaylı olarak icra eden bu yeni paradigma hem inanç esasları, hem dinin sabitelerinin algılanması noktasında olumsuz sonuçlar doğurduğu gibi, gençlerin kendi medeniyetlerine olan özgüvenleri ya da ben idrakleri konusunda da derin şüpheler duymasına yol açmıştır. İslam Dünyasında modern dönemde ortaya çıkan eğitim kurumlarının da modernist ve pozitivist bakış açılarıyla eğitim verdiklerini ve dolayısıyla yaşanan travmayı derinleştirdiklerini unutmamak, göz ardı etmemek gerekir.

Postmodern dönemin anlaşılması için girizgah kabilinden ortaya koymaya çalıştığımız bu genel çerçeveden sonra, hangi toplumsal ve tarihi koşulların neticesinde, bu modern paradigmanın ya da Foucault'nun ifadesiyle *discourse*'un terkedilip yeni bir döneme yani *postmodern duruma* geçildiğini kısaca ele aldıktan sonra bu yeni durumun genel olarak

⁵ Bkz. İsmail Kara, *İslamcılığın Siyasi Görüşleri*, İstanbul 2001.

ahlaki ya da etik değerlerin algılanmasını, özel olarak da bunun İslami camiada gençliğin ahlak telakkisine yansımaları konusunu irdelemeye çalışacağız. Postmodernitenin, bir yönden toplumsal alanda, mimari ve benzeri sanat ve edebiyat alanlarında tezahürlerinden söz etmek mümkün olduğu gibi, diğer taraftan felsefi düzeyde de beslendiği postyapısalcı damardan bahsetmek gerekir ki kanaatimizce özellikle İslami camiada ahlak telakkilerindeki savrulmalar özellikle bu sonuncu akımın doğrudan ya da dolaylı tesiriyle olmuştur.

Modern dönemde Eurocentric bir bakış açısıyla ortaya konulan değerler bütün dünyaya evrensel değerler olarak sunulmuş ve bu sayede diğer kültürlerin sömürülmesi ve işgal edilmesi uygarlaştırma misyonunun (*mission civilatrice*) doğal bir sonucu olarak telakki edilmiştir.⁶ Kadim dönemle bağlarını koparmış, Endüstri Devrimi sonrası teknolojik ilerlemenin desteğiyle gücünü daha da artırmış Batı Medeniyetinin tarihe, insan ve topluma dair iyimser beklentileri 20. yüzyılın ilk yarısında iki dünya savaşı ile sarsıldı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda 40 milyondan fazla insanın ölmesi, Austwitch'te Yahudilerin diri diri yakılması, Hiroşima faciası, çevrenin tahrip edilmesi genel anlamda modern Batılı bireye ve Aydınlanma rasyonalizmine duyulan güveni, batı Medeniyetinin ve dolayısıyla insanlığın geleceği ile ilgili vadettiği optimizmi derinden sarstı.⁷ Bu olumsuz havanın başta fizik olmak üzere farklı ilim dallarında yansımalarını görmek mümkündür. Modern bilimin ezeli ve ebedi mutlak hakikatleri ortaya koyduğu anlayışı yerini görecelik kanununa bıraktı ve bize parçacıklara inildikçe -beklentilerin aksine- bilginin mutlak olduğu ile ilgili kanaatlerimizin pekişmesi bir yana, bilinmezliğin ortaya çıktığı söylenmeye başlandı. Hayal kırıklıklarının ve pesimizmin yaşandığı bu dönemde, sanılanın aksine, dinlerin şehre yeniden döndüğüne şahit olmaya başladık. İlerlemeci tarih anlayışı yerini cyclicdöngüsel tarih anlayışına bıraktı; evrensellik iddiaları eski gücünü kaybetmeye başladı ve lokal olan değerler ön plana çıkmaya başladı. Modernitenin buyurgan, üstten bakan edası gitmiş, Nazilerin yaptıklarından sonra, hurafelerin ve geleneğin bağlarından kurtulmuş haliyle ve inşa edici aklı sayesinde bize hep mutlu bir gelecek sunacak modern bireye olan güven sarsılmıştı. Modern dönemin günah keçisine dönüştürülmesi sürecinin bir parçası olarak bu

⁶ Bu noktada W. M. Watt'ın bazı Afrika ülkelerinde sömürge döneminde tatsız hadiselerin yaşanmış olmasının üzücü olduğunu ancak oralara başta elektrik olmak üzere teknolojinin götürülmüş olduğunu da göz ardı etmemiz gerektiğini öne sürmesi, İslam ülkelerinde hoşgörü ödülü verilen bir oryantalistin zihniyet dünyasını yansıtmaları açısından ibteramizdir.

⁷ Frederic Jameson, *Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism*, Verso, 1991.'larda yazdığını hatırlatmak gerekir.

dönemin alamet-i farikası olarak öne sürülen birçok özellik kadim dönemlerden itibaren insanın ve toplumun olduğu her yerde müşahade edilen bildik olumsuzluklar olsa da muhtemelen bu kadar iddialı bir projenin sonunda sürecin başta Batı olmak üzere insanlığı getirdiği nokta hayal kırıklığının dozajının artmasına sebep olmaktadır.

Bu noktada İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ve özellikle 68 öğrenci olaylarıyla neredeyse eş zamanlı bir şekilde sosyal teoride dönemin ruhunu yansıtacak yeni fikirler, daha ziyade mimaride ve farklı sosyal alanlarda tezahürlerini görmekte olduğumuz postmodernizmin⁸ kavramsal alt yapısını oluşturacak mahiyetteydi. Özellikle 1967'de J. Derrida'nın J. Hopkins Üniversitesi'nde sunduğu tebliğ ile fitilini ateşlediği postyapısalcı ve *deconstructionist* yaklaşımlar modern projeye karşıt tavrı dilbilim ve kavramlar düzeyinden başlatması açısından önemlidir. Bu bağlamda M. Foucault'nun ve diğer postyapısalcıların batılı bireyin kurumlar ve bio-power yoluyla nasıl inşa edildiğini ortaya koymaya yönelik çalışmaları süreci derinden etkiledi. Bu şahsiyetler, evrensel ve neredeyse verili olduğu söylenen Batılı değerlerin aslında birer *social construction* olduğunu ortaya koymaya çalışıyorlardı.

1910'larda F. De Saussure tarafından temelleri atılan yapısalcı dilbilimden hareket ediyor ve aslında Saussure'ün teorisinde mündemiç bir noktadan hareketle fakat onu bir sonraki merhaleye taşıyıp anlamın mümkün olmadığını, anlamın hep ötelendiğini, hep bir anlam akışı içinde yaşadığımızı ifade ediyorlardı. Bu bağlamda Derrida'nın kelime oyunu yaparak ortaya koyduğu *differance* kavramı ve Roland Barthes'ın *myth* kavramı ve benzer kavramlar kümesi, yaşadığımız dönemde sabiteler bulunmadığı ile ilgili algının oluşmasında önemli işlev görüyordu.

Derrida, ve Semiotics/göstergebilimin kurucusu kabul edilen R. Barthes ve benzerleri, F. de Saussure ve takipçilerinin dilin yapısıyla ilgili söylediklerini bir sonraki merhaleye taşıyarak aslında bir göstergeler akışı içinde olduğumuzu, her bir göstergenin bir sonraki gösterilenin göstereni durumunda olduğunu⁹ ve dolayısıyla sabitelerden fixed anlam ve kavramlardan bahsetmenin mümkün olmadığını çarpıcı örneklerle ortaya koymaya çalıştılar. Özellikle Derridanın felsefi metinlere uyguladığı dekonstrüktif metotla, daha kavramlar

⁸ Bu arada hem modernizm hem de postmodernizm terimlerinin teknik olarak sanatta ve edebiyat bir bakış açısını, bir akımı yansıttığını, modernite ve postmodernite kavramlarının ise daha ziyade yaşanan döneme işaret ettiğini vurgulamak gerekir.

⁹ R. Barthes'ın kral örneği bu bağlamda hatırlatılabilir.

düzeyinde bir sabitenin olmadığını, şeylerin orada verili hazır bulunmadığını ifade sadedinde, bir sisteme, anlayışa kaynaklık edecek bir zeminin, sabitenin bulunmadığını ifade sadedinde söylediği “aslında transendental (aşkın) göstergelerin olmadığı”, *hakikat* diye kabul etti(ril)diğimiz şeylerin esasen sosyal/ideolojik kurgular olduğu görüşü çok farklı alanlarda derin etkiler bıraktı. Derrida, Batı medeniyetinin ötekileştirici ikirciklikler kurguladığını mesela batı ve öteki, hakikat/batıl, rasyonel/irrasyonel ve bunlardan ilkleri imtiyazlı olduğu kabulünden hareket ettiğini (*metaphysics of presence*)¹⁰ öne sürdü ve bu algı biçimini ters yüz etmeye yönelik deconstructionist metodunu uyguladı. Aşağıda birkaç örnekten hareketle ele almaya çalışacağımız gençliğin moral değerlere yaklaşımında, 68 kuşağında da yansımaları görülen, bu yaklaşımın derin tesirleri olmuştur. Hakikatin sabit olmadığına ilave olarak tek olmadığı da bu süreçte vurgulanan hususlardan birisidir. Kişi sayısınca hakikatin olduğu herkesin kendi zaviyesinden hakikati kurgulayabileceği ve algılayabileceği anlayışı postmodern jargonda ve tavır ve tezahürlerde sıkça karşılaştığımız *anything goes* (ne olsa gider) yaklaşımının da teorik zeminini oluşturmaktadır.

M. Foucault, bilgi iktidar ilişkisine hasrettiği çalışmalarında, hapisane, tıp, psikiyatri ve benzeri alanlarda ve kurumlarda bilginin nasıl tavandan değil tabandan inşa edildiğini, özgür olduğu, kendi kendine yeter olduğu söylenen bireyin aslında nasıl iç içe geçmiş kurumsal süreçlerin ürünü olduğunu Panopticon hapisane sisteminde olduğu gibi nasıl hep biri bizi gözetliyor bilinçaltıyla yaşadığımızı ortaya koymaya çalıştı. Foucault modern dönemde gücün geleneksel algılarımızda çok farklı bir şekilde işlev gördüğünü ve hepimizin edilgen kişiliklere dönüştürüldüğümüzü söylüyor ve hatta bu sistemin muhalefetini de içinde barındırdığını vurguluyordu. Cinselliğin tarihinde insanların farklı yaratılmalarının biyolojik bir vakıa olduğunu ancak kadın erkek olarak bir kimlik söz konusu edildiğinde bunun da bir dizi toplumsal ve kurumsal süreçlerin sonunda inşa edilmiş olduğunu ortaya koymaya çalışıyordu. Modern projenin çok değişik yönlerden iflas ettiğini ortaya koymayı amaçladığı çalışmaları postyapısalcı ve postmodern tartışmalara teorik düzeyde katkıda bulunmuştur.

Ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştığımız postmodern bakış açısının İslam dünyasında, ülkemizde genelde İslami camiada özelde ise gençliğin geleneğe dünyaya ve

¹⁰ Derrida'nın, dini metinlere nasıl baktığı ve aşkın göstergeler olarak onları nasıl değerlendirdiği şeklinde soru yönelten bir Cezayirli doktora öğrencisine, dini metinlerin açıkça norm ortaya koyduğunu ifade ettiğini dolayısıyla onları kategori olarak ayrı tuttuğunu hatırlatmakta fayda mülâhaza ediyoruz.

değerlere yaklaşımında paradoksal tesirleri olmuştur. Bahsedilen konular, teoriler ya da modernitenin postmodern eleştirisi, bir yönüyle güven kaybına uğramış, hakim batılı paradigmaya karşı gençlerde özgüven kazanmaya yol açmıştır ki bu olumlu bir şeydir. Artık Batılı paradigmanın ezeli ve ebedi hakikatlerden ibaret olmadığı aksine tarihin dar bir kesitinde, yerkürenin dar bir coğrafyasında sadece insanlık tecrübelerinden birisi olduğu algısı ortaya çıkmaya başlamıştır.

Postmodernlerin ifadesiyle söyleyecek olursak artık Batılı meta-narrative'in (büyük anlatının) da bir kurgu ve inşa olduğu anlaşılmıştır ki zaten 68 kuşağının protest tavrının temelinde bu hayal kırıklığı yatmaktadır. İslami camia ve gençler için bu sürecin bahsettiğimiz özgüvene yol açan benliğinin farkına varmasına yol açan bu olumlu etkisinin aksine yol açtığı olumsuz neticeler de söz konusudur.

Batılı paradigmanın ya da grand narrative'in (büyük anlatıların) kurgu olduğunu, evrensel olmadığını ya da bunların ezeli ve ebedi hakikatler olmadığı dillendirildiğinde hem İslam toplumları hem de diğer Batı dışı toplumlarda bu büyük memnuniyetle karşılandı. Ancak, bunun bumerang gibi kendisi de bir meta teori ya da büyük anlatı olan Sünniliği ya da diğer aidiyetleri de vurabileceği ya da dumura uğratabileceğini fark etmek kolay olmadı. Ayrıca bu söylemin olumsuz tezahürlerinin bireysel, ailevi ve toplumsal boyutta yıkıcı tesirlerinin olabileceğini fark etmek de hayli zaman aldı. Özellikle 90'lardan sonra İslami camiada bazen apolitik tavır olarak, bazen dar bir zaman aralığında birden fazla görüşün etkisi altına girmeye müsait hybrid/melez parçalanmış halet-i ruhiyenin/benlik olarak karşımıza çıkan bu yeni neslin özellikle hiyerarşik dini yapılar ve algılar karşısında takındıkları protest tavrın, tam da J. F. Lyotard'ın postmodernizmi tarif sadedinde kullandığı "büyük anlatılar karşısında lakayt bir tutum sergilemekle" (incredulity towards-metanarratives) özlü ifade ile doğrudan ilişkisi vardır. Bu tavrı herhangi bir mezhebe aidiyet konusunda mesela Sünni kimliğe ait olmak konusunda takınılan tutumda görmek mümkün olduğu gibi Sünni ya da başka bir mezhep aidiyetini deklere ettiği halde söz konusu mezhep içi önemli kabullerin ve görüşlerin algılanması noktasında da sergilenen izafiyetçi tavrılarda da müşahede etmek mümkündür. Konunun alanın uzmanlarını ilgilendiren teknik boyutunu bir tarafa bırakmak kaydıyla ifade edecek olursak, mesela mezheplerin telfiki konusunda ve hatta mensup olduğu mezhebin açık görüşünün bulunduğu bir konuda mezheplerin telfiki konusunun ya da kişilerin bireysel görüşlerine uyma tavrınının postmodern dönemin alamet-

i farikalarından birisi olan hybrid/melez anlayış ve tutumlarla örtüştüğünü görmek gerekir. Mealcilik akımının bu denli tabana yayılacak derecede yaygınlık kazanması ile postmodern dönemde dini ve benzeri hiyerarşik yapılara ya da kurumlara karşı takınılan lakayt ve hatta protest tavır arasında dolaylı da olsa bir etkileşim olsa gerektir. Postyapısalcıların bütün göstergelere anlamını veren temel aşkın bir göstergenin (transcendental signifier) artık bulunmadığı ve artık boş göstergelerle karşı karşıya olduğumuz tespitlerini haklı çıkarırcasına artık İslami camiada ve özellikle gençler arasında moda ifade “beni bir şey bağlamaz” sloganının postmodernlerin anything goes ifadesinin dolaylı bir yansıması değil doğrudan tercümesi olduğunu görmek de zor olmasa gerektir.

Bu konuda temel problem gelenekçi, modernist ya da postmodern tavırlardan hangisinin doğru ya da haklı olduğunu ispat etmek ya da haksızlığını ortaya koymak değildir. İslami camia açısından temel problem, bu ‘ben neslinin’ (Generation Me) zihniyet dünyasını, psikolojisini tavırlarını ele alırken bunun yukarıda ana hatlarıyla izah etmeye çalıştığımız teorik ya da kavramsal çerçevelerden izole bir şekilde yapılmaya çalışılmasıdır.

Modernizmin, pozitivist fikirlerin yıkıcı tesirlerinin zirveye çıktığı geçmiş dönemlerde de maalesef konunun tarihsel, felsefi ve teorik boyutu ihmal edilip mesele ‘dinimizde, akla mantığa aykırı hiçbir şey bulunmadığı’ noktasından anlaşılmaya daha doğru bir ifadeyle geçirilmeye çalışıldığı içindir ki o jenerasyonu ya büyük ölçüde kaybettik ya da modernite karşısında kompleksli nesiller olarak kabullenmek zorunda kaldık. Benzer bir şekilde, postmodern dalganın tesiri altında yaşadığımız bu dönemdeki problemleri ve özellikle gençliğin ahlak telakkilerini ve değerler karşısındaki vurdumduymaz tavırlarını teorik düzeyde ve yaşadığımız bu dönemin dinamiklerini hesaba katmadan anlamaya çalışırsak, aynı şekilde sonucun olumsuz olacağını ve neticede pesimist bir haleti ruhiyeye ve nihilist benliklere sahip bir gençliği kabullenmişiz demektir. Göreceliğin, kişiler sayısınca hakikat olduğu anlayışının (perspektivism), dini, ahlaki ve toplumsal değer olarak ‘dayatılan’ şeylerin aslında bir özlerinin bulunmadığı ve bunların tarihsel süreçlerde inşa edilmiş kurgular olduğu görüşünün (anti essentialism/anti foundationalism) din, sanat ve kültür alanını doğrudan ya da dolaylı olarak böylesine istila ettiği bir dönemde gençlerin ahlak anlayışının belirleyici unsurunun da görecelilik, izafiyetçi moralite anlayışı olmasını ve bunların yansıması olan davranışlar şeklinde karşımıza çıkmasını yadırgamamak gerekir. Bu anlamda çoğulculuk fikrinin, dünya vatandaşı söyleminin, dünyanın artık global village

olduğu tespiti, ön kabullerden kurtulmak gerektiği ve benzeri iddiaların mutlaka postmodern paradigma ile ilgili sürmekte olan geniş teorik tartışmalar bağlamında tartışmaya açılması gerekir. Bu noktada ifade etmek gerekir ki, gençleri aidiyet duygusundan bir yerlere mensup olma bilincinden soğutan şeyin gelenek, kimlik, mezhep, din gibi alanlarda olmasının çok fark etmediğidir. Zira temel yaklaşım aidiyet ve mensubiyetlerden kurtulma tavrıdır.

Burada gözden kaçırılmaması gereken şey, Antropolog A. Macfarlane'nin de haklı olarak vurguladığı gibi, tarihte ilk defa 'Dünya görüşü olmayan bir dünyada yaşadığımız' (A World without a Worldview) gerçeğidir. Artık hakikat iddiaları (truth claim) değil görüntüler (smulacra), derinlik değil yüzeysellik modadır. Modern öncesi ve modern dönem hiyerarşik eğitim kurumları otoritesini kaybetmiş, yerini sosyal medya almıştır. Artık genç sayısınca hakikat söz konusudur.

Gençlik ve ahlak konusunda yetersiz bulunabilecek tutumlardan birisi katı geleneksel kalıplarla konuya yaklaşmak ise bundan daha da vahim yaklaşım yaşadığımız dönemin ruhunu anlayıp ve böylece problemlerin teşhis ve çözümünde zamanın postmodern ruhunu göz ardı edip gençleri ötekileştirici ve dışlayıcı tavır takınmak olsa gerektir.

Postmodern dünyada gençlik ve ahlak konusunda dikkat çekmek istediğimiz bir başka husus şudur: Gençlik ve ahlak konusunun içinde yaşanan postmodern durumla alakası noktasında gerek ülkemizde gerekse İslam Dünyasında bu tebliğ boyunca dikkat çekmek istediğimiz husus olan teorik boyut eksikliği mesela Hristiyanlık için söz konusu değildir. Hem akademik hem popüler literatürde hem de sosyal medyada içinde yaşanan postmodern durumun din algısına, bir Hristiyanın dünyaya bakışına ve tabii ki gençliğin ahlak telakkisi konusuna hasredilmiş kilise ve din adamları tarafından hazırlanan ya da organize edilmiş olan binlerce doküman, konferans, sempozyum görmek mümkündür. Buradan hareketle yegane temennimiz bizlerin de bir an evvel gençlerin ruh ve zihniyet dünyalarının kurumlar, kavramlar ve algı operasyonlarıyla kurgulanmasını sağlayan içinde yaşadığımız postmodern durumu sloganik ifadelerle kolaycılığa kaçıp değil, tam tersine soğukkanlılıkla anlamaya çalışmak ve bunlara çözüm önerileri getirme duyarlılığına erişebilmemizdir.

KAYNAKÇA

Barthes, R., *Mythologies*, Paris:1957.

Baudrillard, J., *Simulations*, Paris: 1981.

Derrida, J. *Of Grammatology*, Baltimore, Paris: 1967.

Foucault, M., *The Order of things: An Archeology of the Human Sciences*, Tavistock, 1970.

The Archeology of Knowledge, New York: 1969.

Frederic Jameson, *Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism*, Verso, 1991.

Habermas, J., "Modernity versus Postmodernity", *New German Critique*, 22, ss. 3-14.

Lyotard, Jean-François, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Manchester University Press, 1984.

Kara, İsmail, *İslamcılarının Siyasi Görüşleri*, İstanbul 2001.